

manipulation; government; strict discipline, tight teamwork, great purpose, personal example, the value of professionalism; the power of team).

It is shown that Anton Semenovich's general principles of education combined with modern conditions of corporate culture of the student group, which guarantee efficiency and effectiveness of the process.

Key words: corporate culture, group, selfgoverning, Makarenko's ideas.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.

УДК 373.091.212:37.091.2

О. І. Рассказова

КОЛЕКТИВІЗМ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ УЧНІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У системі освіти сьогодні домінує декларований державою індивідуальний підхід до навчання та виховання учнів, покликаний забезпечити максимальний розвиток кожної особистості у соціальному середовищі. На жаль, на практиці такий підхід часто означає нехтування розвитком соціальності особистості, зменшення педагогічного впливу на становлення таких характеристик людини як колективізм, товарицькість, здатність до взаємної відповідальності, спільної праці, взаєморозуміння та ін. Відзначимо, що перелічені та багато інших, притаманних людині як соціальній істоті характеристик, забезпечують не тільки її становлення та самореалізацію у соціальному середовищі, а власно й сталий розвиток та успішне функціонування усього суспільства, як єдиного соціального організму, що існує на основі злагоди та порозуміння його членів. Зростання негативних соціальних явищ, поширення жорстокої поведінки та проявів егоїзму серед підростаючого покоління багато у чому є наслідком недоліків соціального виховання у школі.

Особливо загострюються зазначені проблеми сьогодні, у зв'язку з необхідністю розбудови у нашій країні інклюзивного суспільства – громади готової до свідомого інтегрування людей з інвалідністю, їх освітньої інституалізації через залучення до інклюзивного навчання.

Впровадження інклюзивної освіти, що передбачає спільне навчання дітей з нормальним рівнем розвитку та учнів з інвалідністю у звичайній масовій загальноосвітній школі, в Україні тільки розпочинається, тому наше суспільство ще не остаточно готове прийняти людей з інвалідністю. Гостроту питанню додає те, що традиційно, протягом майже усього ХХ століття, в нашій країні робота з такими дітьми здійснювалася в спеціальних установах, ізольовано від суспільства. В той час, як за

кордоном, вже починаючи з 60-х років ХХ століття почалося впровадження інтегрованої, а пізніше інклюзивної освіти з метою включення в освітнє середовище дітей маргіналізованих соціальних груп, зокрема й інвалідів.

Підготовка суспільства до впровадження ідей освітньої інклюзії передбачає цілу низку різноманітних заходів, проте, на нашу думку має починатися з роботи з «мікросуспільством», яке безпосередньо впливатиме на розвиток соціальності дитини з інвалідністю – класного колективу.

За нашим переконанням, основою такої роботи виступає, пропагований класиком педагогіки радянського періоду А. С. Макаренко, принцип колективізму – взаємовідповідальності учнів один за одного, за спільну справу та якість відносин. У сучасних умовах реалізація даного принципу, що активно розроблявся у часи панування у нашій країні тоталітаризму, має трансформуватися, виходячи з нових потреб відкритого інформаційного суспільства.

Таким чином, у межах даної статті становлять великий інтерес наукові розробки, присвячені дослідженню педагогічного аспекту процесу створення та функціонування колективу. Педагогічні основи організації та розвитку дитячого колективу, взаємодії колективу та особистості розробляли В. Сухомлинський, В. Сорока-Росинський, М. Пістрак, І. Іванов, Ю. Азаров, В. Караковський, Н. Анікієва, Л. Новікова та ін. Як зазначалося вище, визнаним засновником теорії колективу є А. Макаренко, творчі ідеї якого щодо ознак, принципів організації, стилю і тону, стадій розвитку дитячого колективу, ґрунтовані на багаторічному практичному досвіді педагогічної діяльності, є актуальними й у сучасних умовах впровадження інклюзивного навчання.

Крім того, у межах даної статті викликають значний інтерес наукові розробки щодо питань освіти та виховання людей з обмеженими психофізичними можливостями, проблем інвалідів у цілому. Соціально-педагогічний аспект представлений працями Н. Грабовенко, І. Макаренко, Т. Соловйової, Н. Мірошніченко, П. Плотнікова, переважно присвяченими висвітленню теорії та практики соціально-педагогічної роботи з молоддю та сім'ями дітей з обмеженими психофізичними можливостями. Ґрунтовно проблеми дітей з обмеженими можливостями розглянуті у докторському дослідженні В. Тесленко, зосередженому на висвітленні особливостей теорії і практики соціально-педагогічної підтримки цієї категорії осіб у промисловому регіоні. Безпосередньо проблематиці інклюзивної та інтегрованої освіти присвячені педагогічні дослідження А. Колупаєвої, А. Шевцова, О. Літовченко та ін.

Аналіз праць авторів, присвячених питанням створення та функціонування дитячого колективу показує, що серед зазначених питань не знайшли свого висвітлення роль та значення колективізму у

вдосконаленні соціальної взаємодії у класному колективі, що поєднує учнів з різним рівнем здоров'я та можливостями розвитку.

Дана стаття має на меті обґрунтування можливостей колективізму як основи вдосконалення соціальної взаємодії учнів у класному колективі в умовах інклюзивного навчання.

Покращення якості соціальної взаємодії між учнями у класі є можливим через сприяння набуттю учнями соціальних знань, вмінь, навичок, розвиток якостей та здібностей особистості, що забезпечують повноцінне міжособистісне спілкування, досвід дружніх стосунків та колективної діяльності; засвоєння групових цінностей тощо. Очевидно, що така робота в умовах інклюзивного навчання забезпечує безпосереднє включення дітей з інвалідністю у соціальне мікросередовище – навчальний колектив, від успішності якого залежить ефективність інтеграційного процесу у цілому.

У даному середовищі відбуваються події та розгортаються соціально-педагогічні ситуації, що визначають розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивного навчання. Батьки дитини з інвалідністю, вчителі, соціальні педагоги покладають справедливі надії, на інклюзивний клас, як на місце, де дитина з особливостями здоров'я отримає досвід спілкування та взаєморозуміння, зможе розвинути соціальні навички щодо встановлення та підтримки соціальних контактів, що забезпечить її подальше входження у суспільство, отримання часткової або повної незалежності від піклування батьків та держави, завдяки створенню нових соціальних зв'язків (професійних, сімейних, дозвіллевих тощо).

Класний колектив як людська спільнота, що утворює систему колективістських відносин, виступає провідним фактором формування соціальної сутності індивіда. Завдяки вихованню у колективі учні включаються в систему суспільних відносин, у них формуються основні соціальні риси; сприймаються норми та вимоги суспільства; здобувається досвід відносин ділової залежності, відповідальності, підпорядкування, вимогливості, взаємодопомоги; розвивається громадянськість, гуманність, що стає доступним в умовах інклюзивної освіти й для дітей з психофізичними обмеженнями.

Зважаючи на значення, даного напрямку для розвитку соціальності учнів, особливо тих, хто має психофізичні обмеження, соціальні процеси, що відбуваються у класному колективі неможна залишати некерованими, вони потребують глибокої діагностики, систематичного моніторингу, запобігання негативних тенденцій і посилення позитивних впливів дітей один на одного у класному колективі та усього класного колективу на особистість.

Зазначимо, що робота у напрямі сприяння соціальній взаємодії між учнями класу, пов'язана з безпосередньою розбудовою сприятливих відносин у класному середовищі з метою розвитку соціальності учнів. Соціальність визначається як комплексна соціально детермінована

характеристика індивіда, що забезпечує якісну міжособистісну та надособистісну взаємодію людей незалежно від рівня їх здоров'я, можливостей психофізичного розвитку, соціального стану тощо, у структурі якої поєднуються усі складові соціального досвіду й яка отримує реалізацію і вдосконалення у свідомості та поведінці особистості у соціумі завдяки суб'єктності.

Як свідчить аналіз практики життєдіяльності шкільних колективів у сучасній школі дитяча субкультура існує практично автономно від світу дорослих, що зумовлює виникнення паралельного практично незалежного від педагогічного впливу особливого дитячого простору цінностей, установок, способів життєдіяльності та форм спілкування між учнями у класі. Сьогодні, у наслідок загальної переорієнтації виховання з колективістської на індивідуалістичну модель і слабкої науково-методичної розробленості педагогічних порад щодо неформального спілкування вчителів і дітей, інтерактивних форм спільної діяльності учнів та педагогів із засвоєння соціальних умінь та ціннісних настанов, життєвих навичок, а також недооцінки соціально-психологічних механізмів при звичаювання дітьми моральних культурних цінностей, у класних колективах відбуваються істотні, часто негативні зміни в системі взаємовідносин дітей, їх ставлення до вчителів, батьків, до навчання та виховання взагалі. В учнівському середовищі значно знизилася цінність переживань інших людей, безумовною цінністю стали тільки власні переживання, внаслідок чого у міжособистісних відносинах дітей у класі поширився егоцентризм, неготовність діяти на благо інших людей.

Виходячи з зазначеного вище, для розбудови сприятливих відносин у класі з інклюзивним навчанням необхідним є розгляд колективізму як основного джерела розвитку соціальності учнів у класному мікросередовищі. Спираючись на погляди вчених (Ю. Дмитрієва, В. Іванов, В. Ільїн, А. Макаренко, Р. Немов, А. Петровский, Д. Ельконин та ін. [1; 3; 4 – 6]) можемо зазначити, що колективізм може розглядатися як і принцип життєдіяльності учнів, об'єднаних спільними цілями, інтересами і діяльністю, й як риса моралі, що в умовах інклюзивного навчання стає особливою соціальною і моральною цінністю.

На відміну від кровної спорідненості або приналежності до однієї соціальної групи колективізм необхідно передбачає добровільне та усвідомлене виникнення між учнями незалежно від статі, соціального стану, рівня здоров'я, особистих, індивідуальних уз, на основі спільних моральних норм і правил. При цьому, колективізм обов'язково забезпечує піднесення соціальних якостей особистості, робить її гуманною. Крім якостей, дане комплексне моральне утворення, включає притаманні класу як певній соціальній групі спільні уявлення, поняття, ідеали, переконання, почуття і волю, спрямовані на утвердження в кожного індивіда взаємної відповідальності перед членами даної спільності, на розвиток відносин довіри і поваги між усіма учнями. Колективізм проявляється у формуванні у дитини здатності

усвідомлювати громадський обов'язок, взаємодіяти один з одним, проявляти солідарність і взаємодопомогу, єдність і спільність інтересів людей, їх відданість гуманістичним ідеалам.

При чому, такий процес формування відбувається згідно з визначеною Л. Виготським ідеєю, за якою становлення міжособистісних відносин у дитячих групах підпорядковується загальнопсихологічній закономірності розвитку – переходу від безпосередніх форм і способів поведінки спочатку до зовнішньої, а потім до внутрішньої опосередкованих форм, які виникають у процесі культурного розвитку. Отже, діти з раннього віку засвоюють принципи колективістського ставлення один до одного спочатку у зовнішніх дисциплінарно керованих формах поведінки, а потім при звичають їх як власні особистісні цінності. Така робота має розпочинатися у молодших класах, що створює основу для подальшого покращення якості міжособистісної взаємодії учнів класу у критичні періоди розвитку (наприклад у період досягнення дітьми підліткового віку), у конфліктних та проблемних ситуаціях тощо.

При цьому, слід враховувати, що розвиток соціальності учнів у класному колективі є нетотожним формуванню в них колективізму, оскільки соціальність поєднує у собі й колективне, суспільне, громадянське, й, одночасно, – індивідуальне, інтимне, уособлене, особистісне. Така властивість досліджуваної категорії може бути виражена через сприяння розвитку у класному колективі низки таких соціально-педагогічних явищ, як товариство, товариськість, дружність, дружба.

Названі явища, є тісно взаємопов'язаними з розвитком соціальності як за сутністю, так і за змістом. Навіть у довідковій літературі («Словник іноземних слів, що увійшли до складу російської мови» О. Чудінова) відзначається етимологічна єдність даної термінологічної квінти із поняттям соціальність, яке походить від латинського *socialitas*, що у свою чергу є похідним від *socius* – товариш, союзник, член товариства.

Спираючись на думку В. Лозового, М. Панова, О. Стасевської [2, с. 182 – 183] зазначимо, що поняття «товариство» часто використовують як синонімічне колективу, громаді, суспільству. Більш близький нашому дослідженню сенс поняття «товариство» висвітлено у живій побутовій українській мові та вітчизняних літературних джерелах, де воно розкривається як характеристика якості взаємозв'язків людей, що виражається у духовній спільності – товариськості. Товариськість в умовах інклюзивного навчання має стати моральною цінністю взаємовідносин у класному колективі, а також формою моральної культури особистості, що відображає потребу учнів у спілкуванні, спільній діяльності. Такий тип соціальної взаємодії у класі передбачає встановлення атмосфери спільності цілей, схожості життєвих поглядів, симпатії, прагнення до взаємодопомоги, взаєморозуміння між усіма учнями.

Саме це, в умовах інклюзивної освіти є особливо необхідним для сприяння розвитку соціальності усіх учнів, а особливо дітей з

інвалідністю, оскільки включенню їх до мікросередовища класного колективу ефективно сприяють, у першу чергу, практиковані взаємодопомога у спільній справі й прагнення вдосконалити особисті якості один одного в інтересах досягнення спільної мети, що становлять сутність товаришкості. Формуванню товаришкості відносин допомагають й подібні умови навчання (тривале перебування в одному приміщенні), що зумовлюють виникнення як товаришкості, так і приятельських стосунків між учнями. Приятельські стосунки учнів часто складаються на основі певних несуттєвих (тимчасових, вузьких, незначних) інтересів та особистих симпатій. Натомість для товаришкості найхарактернішою є спільна діяльність, а тому, виникаючи з практичної необхідності спільного виконання колективної справи, товаришкість поступово перетворюється на одну з благородних потреб учнів, міжособистісні стосунки, які базуються на єдності інтересів у спільній діяльності і передбачають духовну (ідейну) єдність та відповідний ступінь рівності. У товаришкості реалізується потреба дітей у спілкуванні, а єдність цілей, схожість життєвих поглядів (як основа товаришкості) надають емоційного забарвлення стосункам. Духовна єдність виникає внаслідок особистісної симпатії і спільності інтересів.

Товаришкі стосунки у класі є одним із виявів колективізму, який забезпечує особистості кожної дитини у класі, а особливо учню з інвалідністю, взаємоповагу, довіру, моральну і психологічну захищеність. Створюючи у класі атмосферу, побудовану на товаришкості, слід виходити з того, що такі стосунки складаються за особливими правилами: не принижувати інтереси один одного, але не залишатися байдужим до недоліків; критично ставитися до спільної діяльності й до її результатів; самокритично оцінювати свій внесок у цю діяльність. Розділяючи думку В. Лозового, М. Панова, О. Стасевської та ін. [2, с. 183, 184 – 185], підкреслимо, що подібне критичне ставлення учнів один до одного зміцнює товаришкість стосунків у класі і може стати необхідною умовою дружби.

Таким чином, інтеграція учнів з інвалідністю у шкільне середовище, повноцінний розвиток їх соціальності учнів передбачає в умовах інклюзивної освіти побудову у класному колективі взаємин колективізму, товаришкості, дружності, що забезпечує покращення якості соціально-педагогічної взаємодії між учнями у класі, сприяє набуттю учнями соціальних знань, вмінь, навичок, розвитку якостей та здібностей особистості, засвоєння групових цінностей, що забезпечують повноцінне міжособистісне спілкування у класному колективі.

Зазначене положення складає основу для подальшої розробки загальних рекомендацій щодо створення сприятливої атмосфери у класі, які дозволяють сформулювати вимоги до цілей і способів організації спільної діяльності учнів, описати умови і механізми, що забезпечують формування у класі особливої культури відносин, що сприяють розвитку соціальності школярів.

Список використаної літератури

1. **Дмитриева Ю. П.** Воспитание коллективизма в отечественной педагогике второй половины XIX – начала XX века : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Юлия Павловна Дмитриева ; Пятигорский государственный лингвистический университет. – Пятигорск, 2003. – 186 с. 2. **Етика** : навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська [та ін.] ; за ред. проф. В. О. Лозового. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 224 с. 3. **Ильин В. С.** Формирование личности школьника (целостный процесс) / В. С. Ильин. – М. : Педагогика, 1984. – 144 с. 4. **Макаренко А. С.** Коллектив и воспитание личности / А. С. Макаренко. – М. : Из-во «Педагогика», 1972. – 236 с. 5. **Немов Р. С.** Социально-психологический анализ эффективной деятельности коллектива / Р. С. Немов. – М.: Педагогика, 1984. – 201 с. 6. **Петровский А. В.** Личность. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский. – М. : Политиздат, 1982. – 255 с.

Рассказова О. І. Колективізм як основа виховання учнів в умовах інклюзивної освіти

У статті обґрунтовано актуальність відродження в умовах розбудови інклюзивного суспільства колективістської основи виховних відносин між учнями у класі, представленої у спадщині А. Макаренка та інших педагогів радянської доби. виходячи з аналізу накопичених у педагогіці ідей щодо створення та функціонування класного колективу, його впливу на розвиток особистості, представлено погляд на проблему покращення соціальної взаємодії учнів в умовах інклюзивного навчання. Основним положенням, яке позиціонується авторкою, є те, що саме завдяки основаному на принципах колективізму виховному впливу мікросередовища класу учні з інвалідністю найбільш ефективно включаються в систему міжособистісної взаємодії шляхом розвитку їх соціальності.

Ключові слова: колективізм, соціальна взаємодія учнів, розвиток соціальності учнів з інвалідністю, інклюзивне навчання.

Рассказова О. И. Коллективизм как основа воспитания учащихся в условиях инклюзивного образования

В статье отмечается актуальность возрождения в новых условиях развития инклюзивного общества, освещенных в наследии А. Макаренко и других педагогов советской эпохи, коллективистских основ построения воспитательных отношений между учащимися в классе. Опираясь на накопленные в педагогике идеи по созданию и функционированию классного коллектива, исследования его влияния на развитие личности, представлен авторский взгляд на проблему улучшения социального взаимодействия учащихся в условиях инклюзивного обучения. Основным положением, выдвигаемым автором, является то, что именно благодаря основанному на принципах коллективизма воспитательному воздействию микросреды класса ученики с инвалидностью наиболее

ефективно включаються в систему міжличностного взаємодіяння путем розвитку їх соціальності.

Ключевые слова: колективизм, соціальне взаємодіяння учасників, розвиток соціальності учасників з інвалідністю, інклюзивне навчання.

Rasskazova O. I. Collective of Class as the Center of Social Interaction Students in Inclusive Education

In the article, on the basis of the accumulated in the pedagogy of the ideas on creation and functioning of the class of the team, research of its influence on the development of personality, presents the author's view on the problem of improvement of social interaction among students in terms of inclusive education. Friendly relations in the classroom are considered as one of the manifestations of collectivism which provides personality of each child in the class, especially a student with a disability, mutual respect, trust, moral and psychological security. By creating an atmosphere in the classroom, based on sociability, the teacher must proceed from the fact that these relationships are based on the specific set is A. Makarenko, rules: Do not belittle each other's interests, but will not remain indifferent to the shortcomings; critical of joint activities and to its results; critically assess their contribution to this work. The key provision of the exigencies of the author, is the fact that it was thanks to based on the principles of collectivism educational impact of the microenvironment of a class of students with disabilities more effectively included in the system of interpersonal interaction through the development of their communities.

Key words: cool collective, social interaction pupils, development of sociality of students with disabilities, inclusive education.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 376.3

Н. В. Савінова

**МЕТОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ
ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ
ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ А. С. МАКАРЕНКА**

С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Загв'язинський вважають, що дослідник, який пропонує нову методику навчання чи виховання, теоретично має довести її переваги [1; 2; 3].